ГАРРІ ГАРРІСОН

ЯК ПОМИРАВ СТАРИЙ СВІТ

Harry Harrison. How the Old World Died.1964

Анотація:

Божевільний вчений, що любив роботів більше за людей, таємно від інших спорудив машини. Розповсюдивши екземпляри по всьому світу, він зробив процес незворотним. Ні, роботи не хотіли убити людей — вони просто не знали про їх існування і були поглинені однією тільки ідеєю — відтворенням ідентичних машин. Люди ж не змогли їх зупинити..

— Дідусь, розкажи, як настав кінець світу, ну будь-ласка, — попросив хлопчик, вдивляючись в зморшкувате обличчя старого, що сидить поруч на стволі поваленого дерева.

— Я тобі розповідав про це вже тисячу разів, — пробурмотів той крізь сон, гріючись в променях теплого сонця. — Давай краще поговоримо про потяги. Вони..

— Хочу про кінець світу, діду. Ну розкажи, як він настав, як усе перекинулося..

Старий зітхнув і почухав ногу.

— Не потрібно так говорити, Енді, — вимовив він, поступаючись упертому онукові.

— Ти сам завжди так говориш.

— Настав кінець світу, того світу, який я знав. Коли усе перекинулося. Настали смерть і хаос, насильство і грабіж.

Енді засовався від захвату — це місце йому дуже подобалося.

— І не забудь про кров і жах, дідусь!

— Цього теж вистачало. І усе через Олександра Партагоса Скобі. Та буде проклято його ім'я!

— Ти хоч раз його бачив? — запитав Енді, заздалегідь знаючи, що почує у відповідь.

— Так, я бачив Скобі. Він пройшов поруч і навіть зупинився в двох кроках від мене. Я розмовляв з ним ввічливо. Ввічливо! Якби тільки знав, що станеться.. Тоді ще були заводи, і я працював на гідравлічному пресі. Чесно працював. Краще, якби замість: "Так, доктор Скобі, дякую вам, доктор Скобі", — сунув би його під прес. Ось що потрібно було зробити.

— Що таке гідравлічний прес?

Старий вже не чув його, у котрий раз воскрешаючи в пам'яті ті дні, коли прийшов кінець усьому — кінець безроздільному володарюванню людини на Землі.

* * *

— Скобі був божевільним. Про це вже заговорили потім, але звісно, було вже пізно. І ніхто спочатку не зрозумів, чим це закінчиться. До нього ставилися з увагою, слухали, що він говорив, заперечували, а він плював на усіх і робив свою справу. Так, робив свою справу. Як можна було людині, що з'їхала з глузду, довіряти лабораторію величиною з гору, відкривати необмежений кредит в банку і до того ж зберігати пенсію…

— Він усіх ненавидів, хотів усіх убити, цей старий Скобі, правда, дідусь?

— Так говорити про нього несправедливо. — Старий повернувся трохи убік і розстібнув піджак, що знав кращі часи, підставляючи груди весняному сонцю. — Я, як і усі, ненавиджу Скобі, що правда, то правда. Його відразу ж убили, коли зрозуміли, що він накоїв, і ніхто не запитав, навіщо він це зробив. Може, він вважав, що робить потрібну справу. Чи, може, він роботів любив більше, ніж людей. У своїх роботах він розбирався. Тут нічого не заперечиш. Я пам'ятаю, задовго до настання кінця світу стали з'являтися його перші роботи, і люди злякалися, що вони віднімуть у них роботу. Хто міг тоді знати, що вони віднімуть у них усе. Люди завжди боялися, що роботи перетворяться на монстрів і підуть на них війною. Такого не сталося. Скобі придумав роботів, які навіть не знали про існування людей.

— Він робив їх потайки? — жваво запитав Енді. Йому страшенно подобалася ця частина розповіді.

— Тільки одному Богу відомо, скільки усього роботів він наробив. Вони були скрізь, в усіх куточках Землі. Одних він залишав біля звалищ металобрухту, і вони кидалися під старі машини і там зникали. Інших — поблизу сталеливарних заводів, серед брухту. Вони плодилися із страшною швидкістю. Ми і опам'ятатися не встигли — було вже пізно. Надто пізно, щоб зупинити їх.

— Вони навчилися виготовляти один одного?

— Вони не могли самі себе робити, це не зовсім правильно. Але ті, яких вигадав Скобі, виявилися дуже вдалі. Доведені до досконалості. Запрограмовані тільки на одне — робити собі подібних. Тільки і всього. Коли один робот завершував роботу з виготовлення іншого, він активував магнітну копію мозку, записану на сталеву стрічку, і новий робот приймався за собі подібного. Дивно, до чого вони виявилися

гнучкими! Вони були з чистого алюмінію. Залишиш такого робота поблизу ангара, і через тиждень з старих літаків з'являлися вже два роботи. Та що там літаки — їм вистачало простої консервної банки. Скобі додумався до того, що створив робота, який складався з шестерень і працював на деревному вугіллі. Вони зжерли усі джунглі Амазонки і Конго. Вони виявлялися всюди. В найнедоступніших місцях — там, де нормальна людина не може жити. Але Скобі було усе підвладно, тому що він божевільний. Перші роботи, винайдені їм, боялися світла. Ось чому їх спочатку ніхто не помітив, а потім стало пізно. Коли люди зрозуміли, що відбувається, роботів було майже стільки ж, скільки і людей. Через декілька днів їх стало більше, і це був кінець світу.

— Але вони стали битися з роботами? У хід пішли гармати, танки і таке інше? Їх почали знищувати.. тра..та..та..

— Вони гинули тисячами, але їм на заміну приходили мільйони. А у танків не вистачало снарядів — адже роботи знищували заводи, щоб робити нових і нових роботів. Тоді як танкові гармати знищували одних, інші підходили ззаду і знищували танки. Це було справжнісіньке пекло, скажу тобі. Роботи готові були помирати. Вони могли собі це дозволити. Якщо вибухала нижня частина тулуба, то верхня тут же починала усе спочатку, а поряд стояли інші і спостерігали. На той час вони перестали боятися світла, готові були кинутися і перегризти один одному горлянку за якусь мікросхему або транзистор, щоб тільки продовжити закладений в них процес відтворення. Врешті-решт ми здалися. А що ще нам залишалося робити? Тепер ось сидимо і дивимося один на одного. Одне заняття — їсти і спати.

Подув вітерець, заворушив листя дерев, за якими сховалося сонце. Старий встав і потягнувся — він боявся застудитися.

— Пора повертатися додому.

— І тоді настав кінець світу? — запитав Енді, смикаючи діда за жилаву руку. Йому хотілося дослухати розповідь до кінця.

— Для мене так, але не для тебе. Тобі це не зрозуміти. Прийшов кінець усьому: цивілізації, свободі, величі людини, її правлінню. Тепер на Землі правлять роботи.

— Учитель говорить, що вони не правлять, а просто існують.. як дерева або камені.. поводяться нейтрально.. — так говорить учитель.

— Що розуміє твій учитель, — сердито пробурчав старий. — Хлопченя, двадцяти років від народження. Я міг би багато чого розповісти йому. Кажу тобі, зараз при владі роботи. Людину скинули з верхівки влада.

Вони вийшли з лісу і відразу ж наштовхнулися на робота, що сидів навпочіпки і обробляв пилкою якусь залізяку. Старий в розпачі штовхнув робота. Почувся глухий металевий звук, і у того погойдалася голова. Мабуть, він був складений неякісно або виготовлений з невідповідного матеріалу. Не встигла голова торкнутися землі, як почувся тупіт ніг і роботи з усіх боків попрямували до неї. Одні виривали її один у одного, інші кинулися за шестернею, що покотилася. Через декілька хвилин усе було скінчено, і вони сховалися в лісовій гущавині.

— Енді! — почулося з акуратного невеликого будиночка, до якого вела доріжка, вимощена плиткою.

— Напевно, знову запізнилися на обід, — винувато сказав хлопчик. Він вибіг по сходах, сходинки яких були зварені з корпусів роботів, і, взявшись за дверну ручку, зроблену з руки робота, повернув її. Двері відчинилися.

Старий не поспішав іти, не бажаючи потрапити на очі дочки. У його вухах ще звучали її слова, сказані минулого разу: "Не забивай

хлопчикові голову різною нісенітницею. Ми живемо у прекрасному світі. Чому ти не носиш одяг, зшитий з ізоляції роботів? На тобі лахміття, яке просмерділо, яке носили сто років тому. Роботи — наше національне надбання. Вони не вороги нам. Без них ми нічого не досягли б". І так далі і тому подібне — стара заїжджена платівка.

Він вийняв трубку, зроблену з пальця робота, набив її і став розкурювати. Пролунав тупіт ніг і із-за рогу вискочив віз, дерев'яні борти якого були прикріплені до обезголовлених роботів, — прекрасний засіб для пересування по будь-якій дорозі. Тепер такими возами користувалися усі фермери в селі. Дешево і сердито. До того ж необмежений запас безкоштовних запасних частин.

— Яке ж це, чорт візьми, ідеальне суспільство, — пробурмотів старий, випускаючи клуби диму. — Людина створена для роботи, важкої роботи. Ніщо не повинне діставатися їй легко. А за неї усе роблять ці прокляті роботи. Вона, навіть якщо і захоче, не зможе і дня прожити чесно. Кінець світу, ось що це таке. Кінець мого світу.